

A MŰEMLEKVÉDELEM 1960. évi 2. számában Nagybakay Péter elemzi a budai Várnegyedben folyó restaurálást és ennek kapcsán kitér a műemléki együttesbe építendő új házak formájának sokat vitatott problémáira.

Levelében a Vár egyedülálló városképét és hangulatát félti a modern homlokzatú házak beépítésétől. „Quo vadis” — kérdi ő és még igen sokak, akik vári sétájuk alkalmával félőn figyelik a foghij-építkezéseket.

A levélre Horler Miklós — a budapesti műemlék restaurálások egyik vezető építésze az 1956—1959. években — adott részletes választ, melyben ismerteti azt az elvi álláspontot, melynek alapján e munkák készültek, lerögzíti a választ arra a kérdésre, amely ma mindenkit foglalkoztat, aki a várnegyedben építendő új házak körül bábáskodik: hogyan tovább?

Az egymást követő különféle társadalmak és történelmi korok más és más építészeti formakincset teremtettek és hagytak örökségül az utánuk következő nemzedékeknek. Minden stíluskorszak építésze a maga formanyelvén szövegezte meg épületének mondanivalóját és nem az előző kor építészeti nyelvén. A barokk kor építésze sem használta fel a gótika stílusjegyeit. A XX. század építésze hasonlóan elődeihez a ma formáit alkalmazza még a történelmi környezetben elhelyezendő házaknál is, és ez helyesnek fogadható el. Ebben egyet is érthetünk.

A Várban nemcsak a középkori városszerkezetet látjuk, amilyen másutt is lehetett volna, hanem ennek a szerkezetnek helyi karakterét, sajátos formáját, utca és térkapcsolását. A szinte hetenként előkerülő gótikus maradványok gazdag kultúrájú virágzó középkori város emlékeztetői. A dombon fekvő, várfalakkal körülvett városrész sajátos zárt egység a körülötte szélesen elterülő metropoliszban, olyan helyi jellegzetesség, amely hazánkban egyedülálló és ha autóbusszal a szerpentinben, vagy gyalogosan valamelyik lépcsőn akár a keleti, akár a nyugati oldalon felérkezünk ide, érezzük, hogy meghittebb környezetbe, provinciális világba jutottunk.

A város fejlődő organizmus, a budai Vár is az. Annál művészebb élményt nyújt a város, vagy városrész, minél inkább látható és érzékelhető benne ez a fejlődés.

A vári épülethiányok ún. foghijbeépítésének legfontosabb feladata azonban az, hogy a beépült modern épület a műemléki együttest túl ne harsogja és ne keltsen kihívó benyomásokat ott, ahol a meglévő együttes szerényebb összhangja fokozottabb értékű. És itt van a probléma Achilles-sárka.

Horler Miklós maga is elismeri cikkében, hogy „egy rosszul megfogalmazott, túlméretezett, nyugtalan, tolakodó épület megbonthatja a városkép harmóniáját, de ez nem változtat az elv helyességén. Nem ilyen házat kell építeni, hanem olyant, amelyik tömegével, beépítésével, arányaival, ritmusával, plasztikájával, szóval a városkép lényeges karakterisztikumával összhangban áll...” Vagyis az épület a maga helyén alkotás legyen — mely új színfoltot ad a várnak — és ne szürke produkció, vagy hivalkodó tömeg.

Mi is féltjük és óvjuk a Várat, mint Nagybakay Péter, mert életünkhöz hozzátartozik, mert jelentős műemléki értékein kívül történelmi értékei is nagyok, mert a Vár a magyar nemzeti kultúra tartozéka és évszázadokon át az ország történelmi színpada volt.

A műemlék korhoz és helyhez kötött. Az építészetnek ezek az emlékei szoros kapcsolatban vannak azzal a társadalommal, amely megalkotta őket. A stílus a kifejezés formanyelve, az ember megnyilatkozásának sajátos belső ereje, hűen

1. Fortuna u. 7. helyreállítás közben.

2. Fortuna u. 7. helyreállítás után.

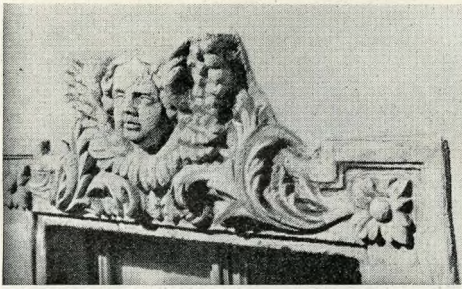
tükrözi az alkotó társadalmi környezethez való viszonyát, felfogását, ideológiáját, hitét, szándékait, munkaeszközét stb. vagyis magát a teremtő embert. „A stílus maga az ember”, ahogy ezt a közismert francia eredetű mondás idézi. Ha pedig a stílus maga az ember, akkor a ma embere csak a XX. század stílusában alkothatja művészi produktumait. És ez az alapvető szemlélet írja elő kötelezően a modern építészeti formák alkalmazását a budai várnegyedben.

A várat előbbé és hitelesebbé fogjuk tenni, ha határozott karakterű egyéni hangú modern épületet építünk fel a megsemmisült régiék helyén és az új épületekkel nem mossuk el, ellenkezőleg: kiemeljük a különbséget a régi és az új között. A régi értékesebbé, patinásabbá válik, az új kellemes változatosságot ad. Az alkotások régisége nem egyetlen értékmérő és az épületek régiesítését megsínyli a többi műtörténelmi hitele.

Felvetődik azonban még egy igen fontos szempont. Vannak esetek, amikor már nem látszik ennyire egyértelműnek a megoldás. Nem is közvetlen várnegyedi problémáról van szó, de más történelmi épület-együttesekkel kapcsolatban felmerülhet.

A műemléki házsorok, mint együttesek is védendő értéket jelentenek. Olyan kis közökben, utcácskákban azonban, ahol a rövid utca egyik oldalán eredetileg csak 1–2 ház állott és az elpusztult, felvetődik annak féltő gondolata, hogy a köz a modern házak beépítésével teljesen elveszti eredeti jellegét, ilyen esetekben már engedékenyebbek lehetünk és ha az elpusztult háznak csupán csekély része, töredéke maradt meg, továbbá az eredeti tervek és fényképek rendelkezésre állnak, akkor a megsemmisült épület állítandó vissza.

Az épület történeti hitelessége ugyan elenyésző, de az 1–2 házból álló utcácska visszakapja eredeti utcaképét: amit egyébként örökre elvesztettünk volna. Tar-

3. Fortuna u. 7. ablakszemöldök.

tozunk annyival az utókornak, hogy ilyen esetekben az utcaképet, ha másolatban is, de megőrizzük. Ilyen helyreállítási módozatokról a Várnegyedben is tudunk. Pl. a Fortuna u. 7. sz. ház homlokzati falából semmi, boltzatai is csak részben, míg a kőablak szemöldökből parányi részlet maradt meg a háború után, s így majdnem inkább volt tekinthető „foghíjnak”, mint romos épületnek. A helyreállítás során kora-barokk köntösét kapta vissza és a megszokott utcaképben

kellemes formájával igazolja a helyreállítás helyességének reális voltát.

De az ilyen vonatkozású példák közé tartozik a Bécsikapu tér 7. sz. műemlék-épület: a v. Grigely-ház helyreállítása is, melynek háború utáni állapota nem sokban különbözött az előbbi házétól. Tervezője a Lechner által módosított homlokzatot állította vissza és igen sikeresnek könyvelhető el a töredékekből és fényképről rekonstruált emblémák formája. A Bécsi kapu tér négy épületéből álló műemléki együttes megkapó látványától fosztottuk volna meg magunkat, valamint a térnek annyira jól ismert egységes arculatát, ha dogmatikusan ragaszkodunk modern épület beépítéséhez és nem állítjuk helyre a ház korai klasszicista homlokzatát.

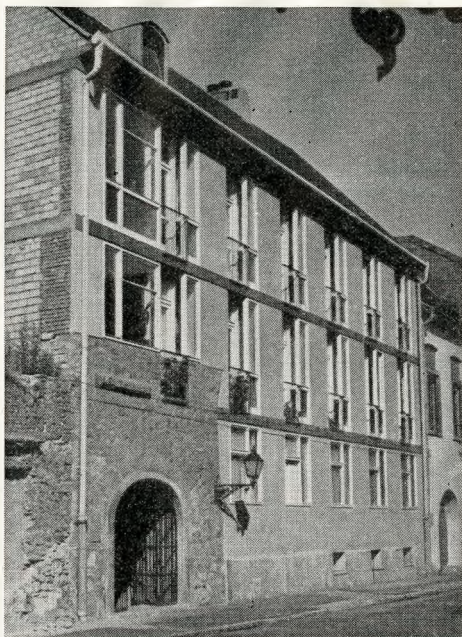
Ma már mindannyian egyetértünk mindkét épület általunk ismert egykori formájának helyreállításával és nem érezzük, hogy ezek az épületek hazugok len-

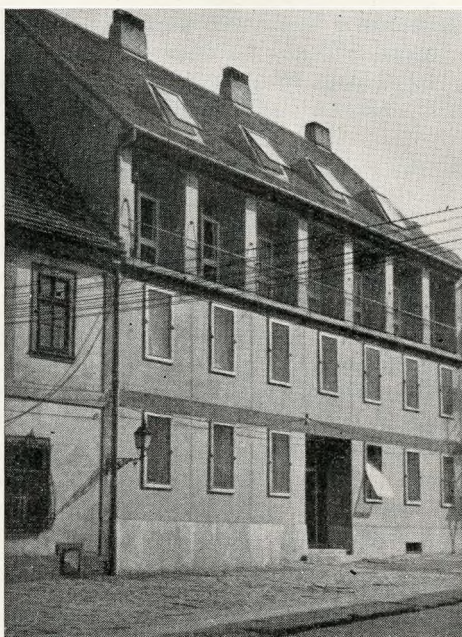
4. Fortuna u. 16. sz. ház.

5. Országház u. 15. sz. ház.

6. Úri u. 32. sz. ház modern homlokzata.

7. Fortuna u. 15. sz. épület.

nének, mert eredeti részeikből ha töredéket is, de sikerült megmentenünk. Ezek azonban csak kivételes esetek lehetnek.

De úgy vélem, Nagybakay Péter még mindig nem kapta meg konkrétan a választ, ugyanis a Fortuna u. 16. sz. házat a maga modern fogalmazásában az utca és városkép hangulatába illeszkedőnek tartja, míg az Országház u. 15., avagy az Úri u. 32. sz. ház kialakítását illetően a tervezők — mint írja — már „túlságosan átlendültek a XX. század stílusába”. Nem érdektelen ezt a kérdést vizsgálni, mert hiszen sem a Fortuna u. 16. sz. ház, sem az Úri u. 32., vagy az Országház u. 15. sz. ház nem másolja az előző korok építészeti stílusát, nincsenek teleaggatva a stíluspluralizmus jellemző formajegyeivel. Modernek. És mégis különbség van közöttük. Míg a Fortuna u. 16. sz. ház rendkívül mértéktartó, szerény, homlokzatának kőkeretes ablakaival (bár az ablakszerkezet nem) talán kissé archaizáló, az Úri u. 32. sz. épület a XX. század második felének építészetét példázza.

Az Úri u. 32. sz. ház formaképzését szerencsésnek mondhatjuk. Tervezője jól kapcsolta a sediliás középkori kapualjat a modern épülettömeghez és páratlan jó érzékkel oldotta meg az Úri utcai épületszárny lépcsőházát. Ez modern és élményszerű megfogalmazásában pazar látvány. A megmaradt középkori épület-rész értéke a modern épülettel teljesebbé, érthetőbbé vált.

Műemléképleteink, vagy épületrészeink ilyen megoldású kiegészítésével egyet-értünk, mert a „hozzájuk ragaszkodó” épületek esetében a kor stílusa nem másolható, azok csak a mai kor formáival építhetők.

Az Országház u. 15. sz. ház nagyméretű vasablak megoldása kissé disszonáns ebben a környezetben, de a nagyméretű ablak helyére a tervező zárterkélyt tervezett, mely ismert hagyománya a várnegyed építészeti formáinak, sajnos azonban a beruházó nem hajtotta végre és így a homlokzat előnytelenné vált.

Elmaradt a kapu fölé tervezett figurális motívum is. Ezek a hiányok károsan befolyásolják az épület megjelenését.

Nagybákay nem vetette ugyan fel, de foglalkoznunk kell a Fortuna u. 15. sz. foghíj-telken felépült új házzal is. A Magyar Építőművészek Szövetsége Műemléki Bizottsága is foglalkozott ezzel a problémával, de most a ház felépítése után ismét néhány sort kell neki szentelnünk annál is inkább, mert széles tömegek körében beszédtéma az épület megjelenése a történelmi környezetben.

Álláspontunkat az új épület építése esetében az előbbieken már rögzítettük, azonban ki kell bővítenünk még a főpárkány magasságok és a héjfalások kötelező méretének, illetve anyagának betartásával.

A Fortuna u. 15. sz. ház formájában ízig-vérig modern, jó tömegű, kellemes megjelenésű, de zavaróan hat a tetőablak megoldása, miután a Hess A. tér de a Bécsikapu tér felől is nagy a rálátás. Második emeletét tervezője a loggia-sor alkalmazásával hátra ugratta és a végigfutó korlátráccsal kiegyenlítő sávot adott a két szomszédos ház főpárkánya között, ami fejlett esztétikai érzékre vall. A hódfarkú cseréppel fedett vári házak festői sorát, játékos vonalát a tetőablakok, sajnos, megbontják és ez disszonáns. Második emelete ugyan a szomszédos épületek főpárkányát meghaladja, azonban a hagyományos utcakép kontúráját tervezője megtartotta, tiszteletben tartva a korábbi épülettömeg adta formát.

Összefoglalva : egyetértünk abban, hogy az utcakép összhatását az új épület nem zavarhatja, a tervezőnek meg kell hajolnia a Vár történelmi egysége előtt. Ez nem megalkuvás, ez nem jelenti a XX. század eszméinek, formanyelvének, igényeinek megtagadását — nem kívánunk a tervezőtől „utánérzésekből” született homlokzatokat, a kisebb feladatot is tekintse művészi problémának — legyen az épületben egyéniség, őszinteség, de ugyanakkor tisztelet a történelmi környezet iránt.

Kell, hogy a XX. század második felének építészete a vári foghíjbeépítéseknél is utat törjön magának, de hatalmas, nehéz feladat ilyen együttesben mai világunkat, korunk színvonalát, érzelmünket kifejezni. Tudatos elmélyülés, városkép-vizsgálat, az építészeti logika tisztasága, tömegarányok, színek, foltok, plasztika összhangja adhatja csak meg a helyes formát, azt, amit a ma embere igényel. A helyesen és őszintén alkalmazott anyagokkal tervezett, célszerűségekre törekvő stílus, mégha tárgyilagosság keresésében talán kissé szigorú is, tiszta geometrikus formájával soha olyan rút nem lehet, mint a logikátlan szedett-vedett rossz eklekticizmus.

8. Fortuna u. a beépült modern házzal.